

**Stalinin henkilökultin purkautuminen SKP:n
Kommunisti-lehden kirjoituksissa 1953–1958**

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Aate – ja oppihistorian kandidaatintutkielma

7.9.2016

Tatu Saileranta

Johdanto	3
1. Henkilökultin ylläpito Kommunisti-lehdessä ennen helmikuuta 1956.....	7
1.1 Kirjoitukset Stalinista vuonna 1953	7
1.2 Kirjoitukset Stalinista vuosina 1954–1955.....	10
2. Kommunisti-lehden suunnanmuutos 1956–1958	13
2.1 Henkilökultin purkautuminen alkaa - muutoksen vuosi 1956.....	13
2.2 Hiljaisuuden vuodet 1957–1958	15
2.3 Stalinistisen SKP:n ristiriita	16
Loppulause	18
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	20

Johdanto

Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen¹ pääsihteeri Josif Stalin kuoli 5.3.1953. Hänen kuolemaansa seurasi valtataistelu Neuvostoliiton johtajan paikasta. Stalinin seuraajien oli myös käsiteltävä tämän jälkeensä jättämä henkilökultti. Puolueen keskuskomitean puhemiehistö tapasi vain päivää Stalinin hautajaisten jälkeen, jolloin pääministeriksi noussut Georgi Malenkov kehotti luopumaan henkilökultista.²

Stalinin henkilökultin rakentamisen nähdään alkaneen vuonna 1929 juhlistuksilla hänen 50-vuotissyntymäpäivänsä kunniaksi ja nousseen täyteen kukoistukseensa vuodesta 1931 eteenpäin. Henkilökultin luominen ilmeni monin tavoin. Stalin nostatti itsensä pakolla yhdeksi johtavaksi marxismin teoreetikoksi. Stalin laittoi myös Neuvostoliiton lehdistön ylistämään itseään ja uudelleen kirjoitti NKP:n historian vahvistamaan omaansa sekä edeltäjänsä Vladimir Leninin asemaa. Hän loi näin myös Leninille henkilökulttia tehdäkseen Neuvostoliiton johtajasta koskemattoman.³

Suomen Kommunistinen Puolue⁴ joutui reagoimaan Neuvostoliitossa tapahtuneisiin muutoksiin. SKP oli ollut Stalinin viimeisinä vuosina tiukasti Neuvostoliiton kontrollissa ja se oli ajautunut lähes pelkän aluekomitean asemaan.⁵ SKP oli toimintatavoiltaan stalinistinen puolue. Lisäksi SKP:n johto oli arvostanut Staliniä, koska tämä oli pakottanut Suomen myöntämään heille poliittiset toimintavaltuudet 1944.⁶ Stalinin kuoltua ja henkilökultin purkamisen alettua SKP joutui arvioimaan suhtautumistaan häneen uudestaan.

Jatkosodan päättymisen jälkeen poliittiset toimintavaltuudet saanut SKP oli alun perin perustettu Moskovassa 1918 ja suuri osa puolueen johdosta olikin saanut poliittisen koulutuksensa Neuvostoliitossa.⁷ Stalinistit olivat pieni ryhmä suomalaisen äärivasemmiston keskuudessa syksyllä 1944, mutta he ottivat SKP:n omakseen ja

¹ Jatkossa NKP.

² Pyzhikov 2011, 11–12.

³ Tucker 1979, 349–352.

⁴ Jatkossa SKP.

⁵ Rentola 1997, 174–175.

⁶ Kujala 2013, 65.

⁷ Ruusunen 2008, 51,65.

määrittelivät teoillaan SKP:n etujoukon vallankumoukseen pyrkiväksi stalinistiseksi puolueeksi.⁸

SKP:llä ei ollut enää Stalinin viimeisinä vuosina realistista vallankumousmahdollisuutta. SKP:n kontrolloima Suomen Kansan Demokraattinen Liitto oli vakiinnuttanut paikkansa suurten puolueiden joukossa kannatuksensa puolesta, mutta se oli joutunut muiden puolueiden eristämäksi. Neuvostoliitto vahti SKP:tä tarkasti. Neuvostoliiton SKP:lle antama päätehtävä oli estää Suomea lähentymästä länteen.⁹

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää SKP:n suhtautumista Neuvostoliitossa tapahtuneeseen Stalinin henkilökultin purkamiseen vuosina 1953–1958. Miten *Kommunisti*-lehden toimittajat käsittelivät Staliniä artikkeleissaan ennen kuin tämän henkilökulttia alettiin purkaa? Entä kuinka tämä suhtautuminen muuttui henkilökultin purkamisen alettua? Kuinka tarkasti SKP ja *Kommunisti*-lehti seurasivat Neuvostoliiton poliittista linjaa?

Lähteinä toimivat SKP:n *Kommunisti*-aikakauslehden julkaisut näiltä vuosilta. Näkisin lehden edustavan pitkälti puolueen johdon näkemyksiä. Kirjoittajina toimivat esimerkiksi SKP:n puheenjohtaja Aimo Aaltonen ja pääsihteeri Ville Pessi. Metodini toimii sisältöanalyysi. *Kommunisti*-lehden ensimmäinen numero ilmestyi pian SKP:n saatua toimintavaltuudet, 16.11.1944. Vuosina 1944–1945 lehdellä oli laajempi rooli, koska puolueen päivälehteä, *Työväen*-kansan sanomaa, ei vielä tuolloin ilmestynyt. *Kommunisti*-lehti sai politiikan teoriaa käsittelevän luonteensa 1946 lehden alettua ilmestyä kahdesti kuussa.¹⁰

Stalin-aiheisten artikkelien määrä *Kommunistissa* vaihteli runsaasti vuosittain. Yhteensä löysin 21 Stalin-aiheista artikkelia, joita hyödynsin tutkimuksessani. Stalinin kuoleman jälkeen ilmestyneessä vuoden 1953 neljännessä numerossa oli yhteensä seitsemän tämän muistoa kunnioittanutta artikkelia, puhetta ja muistokirjoitusta. Yhteensä vuonna 1953 *Kommunisti* julkaisi kymmenen artikkelia, jossa Staliniä käsitellään joko pääaiheena tai vahvasti sivuten. Vuonna 1954 *Kommunisti* julkaisi Stalinin kuolinpäivän muistokirjoituksen lisäksi kaksi tätä sivunnutta artikkelia. Vuoden 1955 kahden artikkelin jälkeen Stalin nousi taas vahvemmin esiin vuonna 1956 neljässä kirjoituksessa, joista

⁸ Krekola 2006, 409.

⁹ Rentola 1997, 175.

¹⁰ Ravela, ”’Kommunistin’ vuosikymmenet”, (artikkeli). *Kommunisti* 3/1984.

kaksi olivat erittäin laajoja. Vuonna 1957 *Kommunisti* julkaisi vielä kaksi Stalin-aiheista artikkelia, mutta hiljeni sitten täysin Stalinin suhteen vuonna 1958.

Aikaisempaa tutkimusta *Kommunisti*-lehdestä en löytänyt. AIMO RUUSUNEN on tutkinut Suomen kansandemokraattista lehdistöä, mutta tutkimuksen kohteena ovat olleet vuodet 1964–1973. Käytän kuitenkin hänen väitöskirjaansa tekemäänsä SKP:n historian pohjustusta yhtenä lähteistäni. ROBERT CHARLES TUCKER tutki Stalinia ja tämän henkilökulttia ja hänen artikkelinsa on yksi lähteistäni. ALEKSANDR V. PYZHIKOVIN artikkeli toimii lähteenä Stalinin kuoleman jälkeiseen kehitykseen Neuvostoliitossa. KIMMO RENTOLAN ja ANTTI KUJALAN tutkimukset Suomen ja Neuvostoliiton suhteista ja SKP:n asemasta kylmän sodan alkuvuosina ovat niin ikään toimineet lähteinä tutkimuksessani.

Tutkielmani on rakenteeltaan kronologinen. Valitsin tämän rakenteen, koska se sopii tutkimuskysymyksiini. Ensimmäisessä käsittelyluvussa tarkastelen *Kommunisti*-lehden kirjoituksia Stalinista helmikuulle 1956 asti. Tämä ajankohta toimii tutkielmani jakajana, koska tuolloin Neuvostoliiton johtaja Nikita Hruštšov piti salaisen puheensa, jossa Stalinin henkilökultti tuomittiin.¹¹ Henkilökultin julkisen purkamisen voi katsoa alkaneen tästä puheesta. Toisessa käsittelyluvussa analysoin *Kommunistin* Stalinista kertovia kirjoituksia vuosilta 1956–1958 ja niiden sävyn muutosta aiempaan verrattuna.

Neuvostoliitossa stalinismi oli valtaan noustuaan totalitaristinen ideologia.¹² JUKKA PAASTELA on esittänyt totalitaristiselle seuraavat kriteerit. Totalitarismin ehdot täytyvät, kun sillä on kansansuosioon ja tasa-arvoon vetoava perusta, ja kun se mobilisoi kansanjoukkoja puolueen kontrollissa olevaan poliittiseen toimintaan. Sen poliittinen systeemi on tyrannia, oligarkia tai niiden välimuoto. Valta on kasattu yhdelle puolueelle. Paastela piti stalinismia kuitenkin myös vaikeasti määriteltävänä totalitarismin muunnelmana.¹³

Käytän stalinismista TIMO VIHAVAISEN määritelmää. Vihavaisen mukaan stalinismin ideologian kulmakivet olivat taistelu, päälinja, kontrolli ja terrori. Stalinismissa taistelu merkitsi luokkataistelun kiihdyttämistä sosialistisen järjestelmän oloissa. Päälinjan noudatus puolestaan tarkoitti joko puolueen ääripäiden välistä näkemystä tai sitten

¹¹ Pyzhikov 2011, 17.

¹² Krekola 2006, 21.

¹³ Krekola 2006, 21.

Stalinin kantaa. Stalinismissa kansalaiset alistettiin kontrollille, heitä tarkkailtiin ja heidän oli toteltava puoluetta. Valta ja tieto olivat kasaantuneet järjestelmän huipulle, jolloin Stalinin valta ei ollut enää kenenkään kontrolloitavissa. Terrori oli myös stalinismin tärkeä vallankäytön keino.¹⁴

¹⁴ Krekola 2006, 21–22.

1. Henkilökultin ylläpito *Kommunisti*-lehdessä ennen helmikuuta 1956

1.1 Kirjoitukset Stalinista vuonna 1953

Stalinin kuoltua 5.3.1953 *Kommunistin* maaliskuun numerossa julkaistiin NKP:n tiedonanto koskien Stalinin kuolemaa.¹⁵ Muuten *Kommunisti* ei vielä tässä numerossa huomionnut Stalinin kuolemaa.

Seuraavassa, huhtikuun numerossa, *Kommunisti* kunnioitti Stalinia usealla muistokirjoituksella. Lehdessä julkaistiin SKP:n keskuskomitean oma muistokirjoitus, jossa Stalinia keuhuttiin nerokkaaksi tiennäyttäjäksi ja työnkansan voiman sekä voiton vertauskuvaksi¹⁶. Lisäksi numerossa julkaistiin pääministeri Malenkovin¹⁷, Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatšeslav Molotovin¹⁸ ja sisäministeri Lavrenti Berijan¹⁹ Stalinia ylistävät puheet sekä Kiinan Kommunistisen Puolueen johtajan Mao Zedongin muistokirjoitus²⁰.

Malenkov kutsui puheessaan Stalinia aikakautensa suurimmaksi ajattelijaksi. Malenkovin mukaan Stalin oli yhdessä Leninin kanssa johtanut neuvostokansan valtavaan käänteeseen ihmiskunnan historiassa, tehnyt lopun kapitalistisesta järjestelmästä Venäjällä ja lähtenyt kulkemaan sosialismin tietä.

*Jatkaen Leninin työtä ja kehittäen alituisesti Leninin oppia, joka valaisee puolueelle ja neuvostovaltiolle tietä eteenpäin, toveri Stalin johdatti maamme sosialismin maailmanhistorialliseen voittoon, mikä turvasi ensi kerran ihmisyyhteiskunnan vuosituhansia kestäneen olemassaolon aikana ihmisen harjoittaman toisen ihmisen riiston hävittämisen.*²¹

Malenkovin mukaan Stalin oli myös kansallisuuskysymyksen ratkaisija, rauhan suuri lipunkantaja sekä armeijan vahvistaja. Stalin oli Malenkovin mukaan muuttanut takapajuinen maan suurteollisuuden ja kollektiivisen maatalouden suurvallaksi. Yhdessä

¹⁵ ”Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen Keskuskomitean, Ministerineuvoston ja Korkeimman Neuvoston Puhemiehistön TIEDONANTO”. *Kommunisti* 3/1953.

¹⁶ Suomen Kommunistinen puolue, ”Maamme työkansalle, Suomen Kommunistisen Puolueen jäsenille”. *Kommunisti* 4/1953.

¹⁷ Malenkov, ”Stalinin teot tulevat elämään vuosisatoja” (puhe). *Kommunisti* 4/1953.

¹⁸ Molotov, ”Stalin omisti koko elämänsä taistelulle kommunismin puolesta” (puhe). *Kommunisti* 4/1953.

¹⁹ Berija, ”Neuvostovaltion mahti on neuvostokansan yhtenäisyydessä” (puhe). *Kommunisti* 4/1953.

²⁰ Mao, ”Suuri ystävyys” (art.). *Kommunisti* 4/1953.

²¹ Malenkov, ”Stalinin teot tulevat elämään vuosisatoja” (puhe). *Kommunisti* 4/1953.

Leninin kanssa Stalin oli perustanut ja karaissut NKP:n. Stalinin johdolla oli luotu myös rauhan, demokratian ja sosialismin mahtava leiri, johon kuuluivat Itä-Euroopan maat ja Kiina.²²

Molotov puolestaan korosti puheessaan Stalinia Leninin ”suuren asian suurena jatkajana”. Stalinin johdolla NKP oli toteuttanut aineellisen hyvinvoinnin ja kulttuuritason nousun ohjelmaa, saavuttanut voiton fasismista toisessa maailmansodassa, vapauttanut Neuvostoliiton kansainvälisestä eristyneisyydestä ja turvannut rauhaa rakastavien valtioiden voittamattoman leirin eli kansandemokratioiden muodostamisen. Molotov myös korosti Stalinin yhteyttä kansaan ja sitä, että tämä oli lähtöisin kansasta. Tällä todennäköisesti pyrittiin vakuuttamaan lukijalle se, että Stalinin tausta oli työväenluokasta ja näin oikeuttamaan edelleen tämän asemaan Neuvostoliiton ikonina. Molotovin mukaan Stalin osasi yhdistää kommunistisen vallankumouksen jokapäiväisen toiminnan marxismin teorioiden syvälliseen tutkimiseen.²³

Myös Berija korosti Stalinin roolia Leninin suurena työtoverina ja nerokkaana työnjatkajana. Berija piti Stalinia suurena esikuvana:

*Suuren Stalinin koko elämä ja toiminta ovat innoittava esikuva uskollisuudesta Leninismille, esikuva työväenluokan ja koko työtätekevän kansan uhrautuvasta palvelemisesta, esikuva työtätekevien sorron ja riistonalaisuudesta vapauttamisen asian uhrautuvasta palvelemisesta.*²⁴

Maon muistokirjoituksessa nostettiin myös esiin Stalin Leninin työtoverina. Maon mukaan myös itse Stalin edusti kokonaista aikakautta. Stalinin kuolema oli Maon mukaan tuottanut niin suurta surua, että työtätekevien parissa ei sille löytynyt vertailukohtaa. Lisäksi Mao kiitti Stalinia ystävydestä Kiinaa kohtaan. Erityisesti Mao kuitenkin painotti Stalinin merkitystä marxismi-leniniläiselle teorialle. Mao kertoi, kuinka Stalin kehitti kaikinpuolisesti marxismi-leniniläistä teoriaa ja avasi uuden vaiheen marxismin kehityksessä. Stalin kehitti Maon mukaan esimerkiksi Leninin teoriaa kapitalismin epätasaisesta kehityksestä ja teoriaa sosialismin voiton mahdollisuudesta yhdessä maassa.²⁵

²² Malenkov, ”Stalinin teot tulevat elämään vuosisatoja” (puhe). *Kommunisti* 4/1953.

²³ Molotov, ”Stalin omisti koko elämänsä taistelulle kommunismin puolesta” (puhe). *Kommunisti* 4/1953.

²⁴ Berija, ”Neuvostovaltion mahti on neuvostokansan yhtenäisyydessä” (puhe). *Kommunisti* 4/1953.

²⁵ Mao, ”Suuri ystävyys” (art.). *Kommunisti* 4/1953.

Puheet korostivat Stalinin roolia Leninin työnjatkajana, kun taas Maon muistokirjoitus painotti Stalinin osaamista marxismin teoreetikkona.

SKP:n pääsihteeri Ville Pessi puolestaan kehui saman lehden artikkelissa Stalinin kansalaispolitiikkaa.²⁶ Pessin mukaan Stalin antoi yhdessä Leninin kanssa Suomelle sen itsenäisyyden ja lisäksi kohteli Suomea Neuvostoliiton kanssa tasavertaisena osapuolena Ystävyys-, yhteistyö- ja avunanto-sopimuksessa²⁷. Leninin ja Stalinin Suomelle myöntämä itsenäisyys oli syy siihen, että Stalin nostettiin *Kommunistin* sivuilla suureksi ajattelijaksi juuri kansalaisuusteorian osalta.

Samassa numerossa Ville Lohtander ja A. Shiskov kehuivat artikkeleissaan Stalinin kirjallista tuotantoa. Lohtanderin mukaan kommunistin oli välttämätöntä tutustua Stalinin tieteellisiin teoksiin. Hänen mukaansa Stalin sekä sovelsi Marxin, Engelsin ja Leninin tieteellistä perintöä käytäntöön että myös jatkoi sen laajaa kehittämistä²⁸. Shiskovin artikkeli *Leninin-Stalinin puolue neuvostoyhteiskunnan voimana* puolestaan kehui Stalinin *Sosialismin talouden ongelmia Neuvostoliitossa*-teosta. Shiskovin mukaan teos osoitti tiet kommunismiin siirtymiseen²⁹.

Huhtikuun 1953 numerossa kehuttiin siis Staliniä ja useita tämän eri ominaisuuksia. Nämä vain kuukausi Stalinin kuoleman jälkeen ilmestyneet kirjoitukset antoivat kuvan laajasta henkilökultista, jonka ylläpitoon sekä Neuvostoliitto että SKP molemmat osallistuivat. SKP:n osallistumisen syyt olivat todennäköisesti Neuvostoliiton siihen suuntaama tarkka valvonta, puolueen omat stalinistiset piirteet sekä arvostus, jota SKP:n johto tunsu Staliniä kohtaan.

Vuoden 1953 osien 6-7 pääkirjoituksessa Stalin nousi uudestaan esille. Marxismia käsittelevässä pääkirjoituksessa Staliniä kehuttiin ihmiskunnan suureksi neroksi, korkeinta luokkaa olevaksi johtajaksi, suureksi sotapäälliköksi ja maailmanrauhan lipunkantajaksi. Stalin oli *Kommunistin* mukaan rakentanut yksityiskohtaisen ja täydellisen opin sosialistisesta valtiosta ja johtanut neuvostokansan sosialismin maailmanhistorialliseen riemuvoittoon. Myös Stalinin teoriaa kansallisuuskysymyksiin liittyen kehuttiin jälleen. *Kommunisti*-lehden mukaan Stalin taisteli rauhan, demokratian

²⁶ Pessi, ”Toveri Stalinin taistelu suurten ja pienten kansojen tasavertaisuuden puolesta” (art.). *Kommunisti* 4/1953.

²⁷ Jatkossa YYA-sopimus.

²⁸ Lohtander, ”On välttämätöntä perusteellisesti tutustua J:V Stalinin tieteellisiin teoksiin” (art.). *Kommunisti* 4/1953.

²⁹ Shiskov, ”Leninin-Stalinin puolue neuvostoyhteiskunnan voimana” (art.). *Kommunisti* 4/1953.

ja sosialismin puolesta. Stalin oli *Kommunistin* mukaan marxismin suurin edustaja, joka oli osoittanut teoksillaan sosialismin ylivoimaisuuden kapitalismiin nähden.³⁰

Vuoden 1953 syyskuun numerossa julkaistiin NKP:n 50-vuotisjuhlan kunniaksi lyhyt artikkeli, jossa jälleen korostettiin Stalinin roolia Leninin työn eteenpäin viejänä.³¹ Samat teemat olivat esillä *Kommunistissa* julkaistussa Armas Äikiän luennon alkuosassa. Luennon aiheena oli ”Yhteiskunnan taloudellinen perusta ja ideologinen päällysrakenne”. Äikiä vetosi Staliniin ”sosialismin oppi-isänä” perustellessaan, kuinka ihmisten käyttämä kieli ei ollut osa yhteiskunnan pintarakennetta, vaan se oli osa yhteiskunnan perustaa. Stalinin perustelu tähän oli ollut se, että kieli, toisin kuin pintarakenteet, ei ollut muuttunut Venäjän vallankumouksen myötä.³²

Rooli suurena marxistisena filosofina oli tärkeä Stalinille ja *Kommunisti* jatkoi tämän mielikuvan ylläpitoa Stalinin kuoleman jälkeen ylistämällä tämän kirjallista tuotantoa. Vuoden 1953 12. numeron *Katsauksia*-artikkelissa oli esillä Stalinin teosten 13. osa (1930–1934), joka käsitteli sosialismin murtautumista kansantalouteen, kapitalismin ongelmia 1930-luvulla, fasismin nousua sekä kollektiivisten ratkaisujen välttämättömyyttä Neuvostoliitossa.³³

1.2 Kirjoitukset Stalinista vuosina 1954–1955

Stalin nousee jälleen esiin *Kommunistin* artikkelissa vuoden 1954 maaliskuun numerossa, jossa julkaistiin muistokirjoitus hänen kuolemansa vuosipäivän kunniaksi. Artikkelin suhtautui positiivisesti Staliniin: ”...suru valtasi kaikki joille Stalinin elämäntyö on tuttu ja rakas ja joille edistyksen, rauhan ja sosialismin asia on kallis”.³⁴

Artikkeli totesi myös, että Neuvostoliitossa ei ollut sen vihollisten väitteistä huolimatta uutta linjaa, vaan että sen hetkiset uudistukset, kulutustavaroiden tuoton ja laadun kehitys, pohjautuivat NKP:n 19. puoluekokouksen päätöksiin, jossa Stalin oli ollut mukana päättämässä. SKP näyttivät tässä vaiheessa seisovan edelleen Stalinin henkilökultin tukena ja se ei näin ollen hyväksynyt väitettä uudesta linjasta.

³⁰ ”MARXILAISUUS – teoria, josta tuli suuri aineellinen voima”. *Kommunisti* 6-7/1953.

³¹ ”Neuvostoliiton Kommunistinen Puolue 50-Vuotias (1903–1953)”. Johdanto NKP:n KK:n propaganda- ja agitaatio-osaston ja Marx-Engels-Lenin-Stalin-instituution antamasta NKP:n 50-vuotispäivää koskevasta julkilausunnosta. *Kommunisti* 9/1953.

³² Äikiä, ”Yhteiskunnan taloudellinen perusta ja ideologinen päällysrakenne” (art.). *Kommunisti* 9/1953.

³³ ”Katsauksia: Siirtyminen sosialismin kauteen” (art.). *Kommunisti* 12/1953.

³⁴ ”J. V Stalinin kuoleman vuosipäivä” (art.). *Kommunisti* 3/1954.

Samassa artikkelissa korostettiin myös Stalinin ystävällisyyttä Suomea kohtaan.

[Stalinin] *lukuisia lausuntoja kansojen ystävyysden lujittamiseksi, kansojemme tasa-arvoisuudesta ja maamme riippumattomuuden kunnioittamisesta.*³⁵

Näkisin SKP:n korostaman Stalinin Suomea kohtaan tuntevan ystävyysden olleen harkittua propagandaa. SKP todennäköisesti pyrki kääntämään mielipiteitä Neuvostoliitosta positiivisemmiksi ja yksi tapa oli korostaa Neuvostoliiton entisen johtajan suopeutta Suomea kohtaan.

Vuoden 1954 elokuun numerossa Martti Mallbergin *Eräistä kollektiivisen johtotyön kysymyksistä*-artikkelissa Stalinin haastattelua lainataan Kommunisti-lehden perustellessa kollektiivisen johtajuuden tärkeyttä. Stalin korosti haastattelussa johtamisen kollektiivisuutta.³⁶ Kollektiivisen johtajuuden tärkeyttä korostettiin mahdollisesti hälventääkseen kuvaa Stalinista diktaattorina.

Seuraavan kerran Stalin oli esillä huhtikuun 1955 pääkirjoituksessa, jossa SKP:n puheenjohtaja Aimo Aaltonen kehui YYA-sopimusta Suomen rauhan perustana. Stalinia kiiteltiin kansojen kohtelusta tasa-arvoisina:

*Ystävyyssopimuksen allekirjoittamisen yhteydessä pitämässä puheessaan J. V Stalin kosketteli suuren ja pienen kansakunnan välistä tasa-arvoisuutta osoittaen, että niin suurella kuin pienelläkin kansalla on omalaatuiset erikoisuutensa, omat erikoisluonteensa.*³⁷

Vuoden 1955 toukokuun numerossa *Teorian kysymyksiä*-artikkelissa kerrottiin arvokkaan kansantaloustieteen oppikirjan ilmestymisestä Neuvostoliitossa. Artikkelissa oli lainattu teoksen johdantoa, jossa myös Stalinin nimi Leninin suurena oppilaana oli noussut esiin.³⁸ Leninin seuraajana esiintyminen oli ollut Stalinille ja tämän henkilökultille hyvin tärkeää.

Kommunisti-lehti korosti vuosina 1953–1955 Stalinin roolia marxistisen ajattelun kehittäjänä, erityisesti kansalaisuusteorian osalta. Hänet nostettiin toistuvasti Karl Marxin, Friedrich Engelsin ja Vladimir Leninin rinnalle sosialismin oppi-isänä. Stalinin

³⁵ ”J. V Stalinin kuoleman vuosipäivä” (art.). *Kommunisti* 3/1954.

³⁶ Mallberg, ”Eräistä kollektiivisen johtotyön kysymyksistä” (art.). *Kommunisti* 8/1954.

³⁷ Aaltonen, ”Ystävyys- yhteistyö- ja avunantosopimus Suomen rauhan perustana”. *Kommunisti* 4/1955.

³⁸ ”Teorian kysymyksistä, Arvokas kansantaloustieteen oppikirja ilmestynyt Neuvostoliitossa” (art.). *Kommunisti* 5/1955.

roolia juuri Leninin työnjatkajana korostettiin merkittävästi. Tämän lisäksi *Kommunisti* painotti Stalinin johtamiskykyä sekä merkitystä rauhan asialle.

Kommunistin sivuilla Stalin ei vuosina 1953–1955 näyttäytynyt diktaattorina, vaan suurena toverina, joka painotti kollektiivista johtajuutta sekä puolueen ja kansanjoukkojen välistä yhteyttä. Nähdäkseni tämä vastasi Stalinin itsestään luomaa kuvaa ja oli näin henkilökultin ylläpitämistä. SKP ei luopunut Stalinin kultista tämän kuolemaa seuranneena ensimmäisinä kolmena vuotena.

Kommunistin kirjoitukset Stalinista 1953–1955 vastasivat kaikki NKP:n linjaa. Henkilökultin purkaminen ei ollut alkanut heti Stalinin kuoltua, vaan tämän nimi oli valjastettu propagandaan. Vuosina 1953–1955 NKP:n pää-äänenkantaja Pravdan pääkirjoitukset viittasivat jatkuvasti Staliniin. Erityisesti hänen syntymäpäivänsä olivat suuria ylistyksen ajankohtia.³⁹ Myös puolueen johtohahmot vetosivat puheissaan jatkuvasti Staliniin. Lavrenti Berijasta tehtiin syntipukki monille Stalinin rikoksista ja hänet pidätettiin ja teloitettiin loppuvuodesta 1953.⁴⁰

³⁹ Pyzhikov 2011, 11–13.

⁴⁰ Pyzhikov 2011, 13.

2. Kommunisti-lehden suunnanmuutos 1956–1958

2.1 Henkilökultin purkautuminen alkaa - muutoksen vuosi 1956

Vuoden 1956 aikana Kommunisti-lehden asenne Stalinia kohtaan muuttui. Ylistys suurta johtajaa kohtaan vaihtui kritiikiksi Stalinin johtamisperiaatteita ja henkilöpalvontaa kohtaan. Kirjoituksissa kuitenkin edelleen korostettiin Stalinin merkitystä marxismin teoreetikkona. Neuvostoliitossa Stalinin henkilökultin purku oli alkanut. SKP seurasi NKP:tä linjauksissaan, toistaen usein saman kritiikin. SKP kirjoitti itse sangen vähän Stalinista ja tyytyi usein lainamaan NKP:n artikkelien pätkiä. Tämä johtune siitä, että SKP ei itse puolueena uudistunut ja stalinistit pysyivät sen johdossa.

Vuoden 1956 *Kommunistin* kolmannessa numerossa käsiteltiin NKP:n 20. puoluekokousta. Artikkelit ei mainitse Stalinia missään muodossa. Huomio kiinnittyi sosialismin ja kapitalismin väliseen kamppailuun sekä Neuvostoliiton menestykseen.⁴¹ Samassa kokouksessa Hruštšov piti salaisen puheensa, jossa hän tuomitsi Stalinin henkilökultin. Hruštšovin puheen tarkoituksena oli todennäköisesti heikentää omia kilpailijoitaan sekä purkaa itse kultti.⁴²

7.-8. numeroiden Maailmantapahtumia-artikkelin alaotsikko ”*Keskustelua työväenpiirissä*” kertoi Yhdysvaltain ulkoministeriön julkaisseen Hruštšovin puheen, jonka aitoutta Kommunisti-lehti tosin epäili. Lehti oli kuitenkin myös lainannut samaan artikkeliin Italian kommunistisen puolueen pääsihteeri Palmiro Togliattin Stalinin kohdistuvaa kritiikkiä. Togliattin mukaan Stalin oli käyttänyt poikkeuksellisia otteita myös silloin, kun niille ei olisi enää ollut tarvetta.⁴³

Tämä oli ensimmäinen kerta, kun *Kommunistin* sivuilla kritisoitiin Stalinia. Hruštšovin puheen aitouden kyseenalaistaminen johtune sen julkaisseen lähteen lisäksi puheen sisällöstä. SKP ei todennäköisesti ollut varautunut Stalinin kultin haastamiseen NKP:n johdon tasolta. Näkisin, että Togliattia lainaamalla Kommunisti-lehden kirjoittaja kuitenkin jo varautui tilanteeseen, jossa Hruštšovin puhe olisikin aito. Vaikuttaa siltä, että

⁴¹ Nimimerkki ”M.S”, ”NKP:n XX edustajakokous”. *Kommunisti* 3/1956.

⁴² Pyzhikov 2011, 19.

⁴³ ”Maailmantapahtumia” (art.). *Kommunisti* 7-8/1956.

SKP:n lojaalisuus tärkeintä tukijaa Neuvostoliittoa kohtaan oli suurempi kuin kuollutta esikuvaa Stalinia kohtaan.

Yhdeksännen numeron pääkirjoitus arvosteli ensimmäistä kertaa Stalinia suoraan. Pääkirjoitus korosti puolueen merkitystä työväen johtamisessa. Lehden mukaan Stalinin yksilönpalvontakultti loukkasi Leninin asettamia työväen poliittisen puolueen johtamisperiaatteita. Näitä johtamisperiaatteita oli *Kommunistin* mukaan kolme. Ensimmäinen oli proletaarisen etujoukon tietoisuus, uskollisuus ja kestävyys. Toinen oli johtajan yhteys joukkoihin, myös ei-proletaarisiin. Kolmanneksi joukkojen oli tultava omasta kokemuksestaan vakuuttuneiksi siitä, että johtajat johtivat oikein. Auktoriteettiä oli *Kommunistin* mukaan jarruttanut luovaa aloitteellisuutta ja mielipiteiden vaihtoa.⁴⁴

Armas Äikiä kommentoi Stalinin henkilöpalvonnan purkua samassa numerossa julkaistussa artikkelissaan ”*Kommunismmin kansainvälinen yhtenäisyys on järkkymätöntä*”. Äikiän mukaan Stalin oli varsinkin Leninin kuoleman jälkeen ansioitunut ja ansaitsi kunnioitusta, mutta tämä teki myöhemmin omavaltaisia ja vahingollisia ratkaisuja.

Äikiän mukaan Stalin antoi silloin tällöin lausuntoja ja julkaisi kirjoituksia, joissa oli tarkastamisen varaa. Näitä olivat esimerkiksi väite luokkataistelun kiihdyttämisestä sosialistisen vallankumouksen jälkeen. Sosialismin voitettua luokkataistelu oli heikentynyt Neuvostoliitossa. Äikiän mukaan Stalinin väitettä oli tämän jälkeen pidetty dogmina ja sillä oli perusteltu sosialistisen laillisuuden loukkauksia. Äikiä kirjoitti, kuinka dogmaattisuus oli marxismi-leninismiin vastaista ja kuinka NKP tulisi poistamaan tämän dogmin purkamalla henkilökultin. Myös Stalinin lausuntoja Venäjän historiasta, NKP:n historiasta sekä yhteiskunnan perustan ja päällysrakenteen suhteesta oli Äikiän mukaan osoitettu vääräksi.⁴⁵

Sosialismin voittojen kasvaessa myös yksilönpalvonta oli kasvanut. Tätä Äikiä piti vieraana ja väliaikaisena ilmiönä marxismi-leninismille. Marxilaisuus nosti *Kommunistin* mukaan luokat yli yksilöiden. Äikiä arvosti Stalinin vielä marxismin suurmiesten joukkoon. Tämän ympärille muodostuneesta palvonnasta tuli luopua, mutta samalla

⁴⁴ Nimimerkki ”M.R”, ”Puolue työväenliikkeen johdossa”. *Kommunisti* 9/1956.

⁴⁵ Äikiä, ”Kommunismmin kansainvälinen yhtenäisyys on järkkymätöntä” (art.). *Kommunisti* 9/1956.

marxismiin klassikkoihin, Marxiin, Engelsiin ja Leniniin, tuli suhtautua edelleen tieteellisesti.⁴⁶

Äikiä syytti Staliniä myös itsensä yliarvioimisesta ja virheiden tekemisestä. Näitä virheitä olivat esimerkiksi varautumattomuus Saksan hyökkäykseen kesällä 1941 sekä Jugoslavia-suhteiden heikko hoitaminen sodan jälkeen. Äikiä toivoi myös SKP:ssä keskustelua uudistumisesta, todeten, että aihe oli ohitettu ”ylimalkaisin lausunnoin”.⁴⁷

Vuoden 1956 11. numeron artikkelissa ”*Miten Neuvostoliitosta suhtaudutaan historiaan*” käsitellään Neuvostoliiton suhtautumista Stalinin kirjalliseen tuotantoon. Artikkelin on suora lainaus NK:n oman Kommunisti-lehden kirjoituksesta. Se tuomitsi jälleen henkilökultin, mutta piti Staliniä edelleen pätevänä marxismiin teoreetikkona.⁴⁸

Miksi SKP ja NK jatkoivat Stalinin korostamista suurena marxistisena ajattelijana? Uskon tämän johtuvan siitä, että Stalinin yhteiskuntateorioiden kyseenalaistaminen olisi voitu tulkita Neuvostoliiton koko kommunistisen yhteiskuntajärjestelmän kyseenalaistamiseksi.

2.2 Hiljaisuuden vuodet 1957–1958

Tätä seurasi hiljaisempi aika *Kommunistin* Staliniä koskevien artikkeleiden suhteen. Stalinin henkilöpalvontaan viitattiin seuraavan kerran helmikuussa 1957 Martti Savon artikkelissa, jossa tämä kirjoittaa, kuinka henkilöpalvonnan lisäksi sosialismi irtosi myös taiteen dogmeista.⁴⁹

Vuoden 1957 14. numerossa syyskuussa Stalin nousi jälleen esiin. Kommunisti-lehti julkaisi liitteen, jossa oli mukana lyhennetty selostus Nikita Hruštšovin puheenvuoroista kirjailijoiden neuvottelutilaisuudesta NK:n keskuskomitean kokouksesta ja puolueaktiivien kokouksesta. Hruštšovin mukaan Stalin teki paljon virheitä, mutta tämä oli myös ollut vallankumoukselle uskollinen. Stalin oli Hruštšovin mukaan aiheuttanut vakavat vahingot, tapattanut syyttömiä uhreja ja pystyttänyt henkilökultin. Hruštšov kuitenkin syytti Berijaa siitä, että tämä oli käyttänyt Stalinin persoonallisuuden heikkouksia hyväkseen.⁵⁰

⁴⁶ Äikiä, ”Kommunismiin kansainvälinen yhtenäisyys on järkkymätöntä” (art.). *Kommunisti* 9/1956.

⁴⁷ Äikiä, ”Kommunismiin kansainvälinen yhtenäisyys on järkkymätöntä” (art.). *Kommunisti* 9/1956.

⁴⁸ ”Miten Neuvostoliitossa suhtaudutaan historiaan?” (art.). *Kommunisti* 11/1956.

⁴⁹ Savo, ”Sosialistinen realismi valinkauhassa” (pakina). *Kommunisti* 4/1957.

⁵⁰ Hruštšov, ”Kirjallisuus ja taide läheiseen yhteyteen kansan elämän kanssa” (liite). *Kommunisti* 14/1957.

Vuonna 1958 *Kommunistissa* ei ollut yhtäkään Staliniä käsittelevää tai edes sivuavaa artikkelia. Kuudennen numeron Sulo Suvannon YYA-sopimusta käsittelevässä artikkelissa Stalin esiintyi kuvassa, mutta häntä ei mainittu itse tekstissä⁵¹. Stalinin syntymäpäivä mainittiin merkkipäivien joukossa marraskuun numerossa⁵².

Hiljaisuus Stalinin suhteen saattoi heijastaa SKP:n varovaisuutta kesken olevan poliittisen tilanteen suhteen. Stalinin perinnön käsittely oli Neuvostoliitossa vielä kesken. Osittain *Kommunistin* hiljaisuus varmasti johtui siitä, ettei viisi vuotta sitten kuollut Stalin enää ollut ajankohtainen aihe. Toisaalta on mielenkiintoista huomata, että Stalinin kadottua lehden sivuilta jo kymmeniä vuosia sitten kuolleen Leninin ylistys jatkui.

2.3 Stalinistisen SKP:n ristiriita

Neuvostoliitossa Stalinin henkilökultin julkinen purkaminen alkoi Hruštšovin salaisesta puheesta, jossa tämä tuomitsi Stalinin rikokset ja henkilökultin. Henkilökultin purkaminen ei kuitenkaan tapahtunut suoraviivaisena kehityksenä, vaan vielä kesäkuussa 1957 NKP:n keskuskomitean kokous pyrki erottamaan Stalinin 1930–50-luvuilla tapahtuneista vainoista ja terrorista. Syyllisyys terrorista laitettiin Hruštšovin kanssa vallasta kilpailleiden Malenkovin ja Molotovin niskoille.⁵³ Tilanne vaikutti samanlaiselta myös syyskuussa 1957, jolloin Hruštšov syytti *Kommunistin* sivuilla Berijaa Stalinin rikoksista.

Vuonna 1961 NKP:n 22. puoluekokouksessa Hruštšov tuomitsi Stalinin uudestaan, tällä kertaa julkisesti. Hruštšovin kritiikki kohdistui kuitenkin aina Staliniin henkilönä ja tämän luomaan kulttiin. Uudistuksista huolimatta itse Neuvostoliiton yhteiskuntajärjestystä ei kritisoitu taikka kyseenalaistettu.⁵⁴ Näin ollen myöskään kaikkia Stalinin marxistisia teorioita ei kritisoitu. SKP seurasi tässäkin NKP:n linjaa uskollisesti *Kommunisti*-lehden kirjoituksissa.

Antamastaan kritiikistä huolimatta SKP:n johto ei kuitenkaan itse uudistunut näinä vuosina ja puolue pysyi stalinistisena toimintatavoiltaan. Moskovan Lenin-koulussa poliittisen koulutuksensa saaneet SKP:n tuolloiset puheenjohtaja Aimo Aaltonen ja pääsihteeri Ville Pessi pysyivät viroissaan aina vuosiin 1966⁵⁵ ja 1969 asti⁵⁶. Tulkintani

⁵¹ Suvanto, ”YYA 10 vuotta” (art.). *Kommunisti* 6/1958.

⁵² ”Merkkipäiviä”. *Kommunisti* 19/1958.

⁵³ Pyzhikov 2011, 22.

⁵⁴ Pyzhikov 2011, 25.

⁵⁵ Leppänen, *Aaltonen, Aimo (1906 - 1987)*. Kansallisbiografian www-sivut.

⁵⁶ Soukola, *Pessi, Ville (1902 - 1983)*. Kansallisbiografian www-sivut.

on, että *Kommunistin* Stalin-kirjoituksissa olikin kyse vain NKP:n myötäilystä, ei SKP:n todellisesta uudistumisesta.

Loppulause

SKP seurasi *Kommunisti*-lehden kirjoituksissa uskollisesti NKP:n poliittista linjaa. Vuosina 1953–1955 Josif Stalin esiintyi *Kommunisti*-lehdessä suurena marxistisen ajattelun kehittäjänä, erityisesti kansalaisuusteorian osalta. Stalin nostettiin toistuvasti Karl Marxin, Friedrich Engelsin ja Vladimir Leninin rinnalle sosialismin oppi-isäksi. Eräissä artikkelissa Stalina keuhuttiin jopa kaikkien aikojen suurimmaksi marxistiksi. Näiden lisäksi *Kommunistin* sivuilla korostettiin Stalinin merkitystä rauhan asialle. SKP seurasi siis NKP:n vuosien 1953–1955 poliittista linjaa, jossa Stalinin nimeä ylistettiin ja käytettiin propagandaan tämän kuoleman jälkeisinä vuosina.

Neuvostoliitossa poliittisen koulutuksen saaneen pienen etujoukon johtama SKP oli stalinistinen toimintatavoiltaan. Tästä huolimatta SKP seurasi NKP:tä tämän Stalin-kritiikissä myös vuosina 1956–1958. Lojaalisuus Neuvostoliittoa kohtaan oli SKP:lle tärkeämpää kuin lojaalisuus Stalina kohtaan.

Kommunisti kirjoitti Stalinista vuosina 1956–1958 hyvin vähän ja tyytyi toistamaan ja suoraan lainamaan NKP:n omia kirjoituksia. Vuonna 1958 *Kommunisti* hiljenikin täysin Stalina koskevien kirjoitusten suhteen.

Vuonna 1956 *Kommunistin* Stalin-kirjoitusten sävy siis muuttui. Ylistys vaihtui kritiikkiin Stalinin henkilökulttia ja johtamisperiaatteita kohtaan. Stalinin roolia marxismin suurena teoretikkona kuitenkin ylläpidettiin, mutta myös joitain hänen käsityksiään kritisoitiin. Armas Äikiä esimerkiksi kritisoi Stalinin käsitystä yhteiskunnan päällysrakenteen ja perustan suhteesta.

Kommunistin kirjoitusten sävyn muutos vastasi jälleen Neuvostoliitossa tapahtunutta kehitystä. Nikita Hruštšovin 20. puoluekokouksessa 1956 esittämän puheen jälkeen Stalinin henkilökulttia alettiin purkaa. Neuvostojohdo korosti kuitenkin edelleen Stalinin merkitystä marxismin teoretikkona. Hruštšov oli tuominnut Stalinin henkilökultin ja luopunut stalinistisesta terroristista. Sosialistista järjestelmää, jota Stalin oli ollut mukana luomassa, ei kuitenkaan kritisoitu.

SKP:n johto yhtyi *Kommunisti*-lehden kirjoituksissa Stalinin kritisointiin, mutta ei itse uudistunut stalinistisilta toimintatavoiltaan. *Kommunistin* Stalin-kirjoituksissa oli todennäköisesti kyse vain NKP:n myötäilystä, ei SKP:n todellisesta uudistumisesta.

Huolimatta Äikiän toiveista luoda keskustelua *Kommunistin* sivuilla, destalinisaatio jäi SKP:ssä käsittelemättä ja uudistuminen jäi kytemään pinnan alle.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

LÄHTEET

Kommunisti, 1953–1958.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Krekola, Joni 2006: *Stalinismin lyhyt kurssi: Suomalaiset Moskovan Lenin-koulussa 1926–1938*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kujala, Antti 2013: *Neukkujen taskussa? Kekkonen, suomalaiset puolueet ja Neuvostoliitto 1956–1971*. Kustannusosakeyhtiö Tammi 70 Vuotta, Helsinki.

Leppänen, Veli-Pekka: *Aaltonen, Aimo (1906 - 1987)*. Kansallisbiografian verkkojulkaisu. (Julkaistu 4.5.2001).
<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5239/> (luettu 12.8.2016).

Pyzhikov, Aleksandr V. 2011: *The Cult of Personality During the Khrushchev Thaw*. Russian Studies in History. Winter 2011/2012, Vol. 50 Issue 3. Sivut 11–27.

Rentola, Kimmo 1997: *Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958*. Otava, Helsinki.

Ruusunen, Aimo 2008: *Todeksi uskottua: Kansandemokraattinen Neuvostoliitto-journalismi rajapinnan tulkkina vuosina 1964–1973*. Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä.

Soukola, Timo: *Pessi, Ville (1902 – 1983)* Kansallisbiografian verkkojulkaisu. (Julkaistu 6.9.2001). <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2212/> (luettu 12.8.2016).

Tucker, Robert C. 1979: *Rise of Stalin's Personality Cult*. American Historical Review. Apr79, Vol. 84 Issue 2. Sivut 347-366.